

УДК 343.13

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.19>

## ДОКАЗУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

**Матвійчук А.В.,**

*доктор юридичних наук,*

*Державний університет інфраструктури та технологій,  
завідувач кафедри правосуддя юридичного факультету*

*Інституту управління, технологій та права*

*ORCID: 0000-0003-2991-3236*

### **Матвійчук А.В. Доказування корупційних правопорушень.**

У науковій статті приділяється увага ключовим аспектам проблеми, пов'язаної з виявленням та доведенням фактів корупційної діяльності та переведення такої діяльності в розслідування. Саме розслідування пов'язане зі збором та оцінкою доказів, правильним їх закріпленням. Особлива увага приділяється тому, щоб всі зібрані докази були долучені до матеріалів кримінального провадження та оцінені вірно судом. В цьому, випадку докази мають бути належні, допустимі, достовірні та достатні.

Аналізуються методи збору доказів, особливості їх оцінки, долучення до матеріалів провадження. Докази мають стосуватись обставин кримінального провадження, до них слід віднести: покази свідків, письмові документи, речові докази, експертні висновки та електронні докази. Детальної уваги потребує збір доказів у такій категорії справ як корупційні, оскільки корупційні правопорушення - це таємні схеми та угоди, задіяння інтелектуальної складової та складність виявлення таких дій.

Під час розслідування корупційних правопорушень найчастіше використовуються непрямі докази, такі як фінансові, бухгалтерські документи, електронна документування між учасниками, для засвідчення домовленостей, покази третіх осіб.

Особлива увага приділяється нормативно-правовій базі, яка регулює процес доказування у справах про корупцію, а також практичним аспектам роботи правоохоронних органів. У статті також висвітлюються процесуальні порушення законодавства в корупційних правопорушеннях: презумпція невинуватості; проведення обшуків; розповсюдження інформації, отриманої під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій; надмірна публічність; розкриття інформації про осіб, які здійснюють конфіденційне співробітництво.

Актуальним аспектом є певне розмежування на докази, які отримані в законний та незаконний спосіб: «чисті» (вину обвинуваченого встановлено на підставі належних і допустимих доказів та доведено поза розумним сумнівом) та «брудні» (використано недопустимі докази, застосовано провокацію, порушено права учасників провадження).

В процесі формування й перевірки доказів метою є створення властивих засобів (доказів), то в процесі доказування обставин злочину ці засоби мають застосовуватися шляхом аргументації, обґрунтування ними певних тез (висновків, процесуальних рішень).

**Ключові слова:** корупція, досудове розслідування, властивості доказів, процесуальні порушення.

### **Matviichuk A.V. Proof of corruption offenses.**

The scientific article focuses on the key aspects of the problem related to identifying and proving the facts of corrupt activity and turning such activity into an investigation. The investigation itself is connected with the collection and assessment of evidence, their correct fixation. Particular attention is paid to ensuring that all collected evidence is included in the criminal proceedings and evaluated correctly by the court. In this case, the evidence must be proper, admissible, reliable and sufficient.

Methods of evidence collection, features of their assessment, and attachment to the proceedings are analyzed. The evidence must relate to the circumstances of the criminal proceedings and include:

witness statements, written documents, material evidence, expert opinions and electronic evidence. The collection of evidence in such a category of cases as corruption requires detailed attention, since corruption offenses are secret schemes and agreements, the involvement of an intellectual component and the difficulty of detecting such actions.

During the investigation of corruption offenses, indirect evidence is most often used, such as financial and accounting documents, electronic documentation between participants, to certify agreements, testimony of third parties.

Special attention is paid to the normative and legal framework, which regulates the process of proof in corruption cases, as well as practical aspects of the work of law enforcement agencies. The article also highlights procedural violations of legislation in corruption offenses: presumption of innocence; conducting searches; dissemination of information obtained during the conduct of secret investigative (research) actions; excessive publicity; disclosure of information about persons who carry out confidential cooperation.

A relevant aspect is a certain distinction between evidence that was obtained in a legal and illegal way: «clean» (the guilt of the accused was established on the basis of proper and admissible evidence and proved beyond a reasonable doubt) and «dirty» (inadmissible evidence was used, provocation was used, the rights of the participants were violated proceedings).

In the process of formation and verification of evidence, the goal is to create specific means (evidence), then in the process of proving the circumstances of the crime, these means should be applied by way of argumentation, substantiating certain theses (conclusions, procedural decisions).

**Key words:** corruption, pretrial investigation, properties of evidence, procedural violations.

**Постановка проблеми.** Докази є ключовим та найголовнішим елементом у кримінальному провадженні, що дозволяє встановити фактичні обставини справи та довести той факт, що доказування вини або невинуватості - це складний та покроковий механізм у дотриманні прав та свобод всіх учасників кримінально-процесуальної діяльності.

У кримінальному провадженні використовуються різні види доказів, такі як покази свідків, письмові документи, речові докази, експертні висновки та електронні докази. Перелік та основні ознаки, за якими ідентифікують докази передбачені законодавством у сфері кримінального процесу.

Докази мають бути зібрані лише в спосіб, передбачений законодавством та відповідати вимогам допустимості, достовірності, достатності, встановленим кримінально-процесуальним законодавством. Належність доказів має встановити об'єктивну істину у кримінальному провадженні, обравши при цьому предмет доказування; в той же час об'єктивність пов'язана з неупередженістю збирання інформації або речей та документів, які будуть визначені в ході розслідування як докази. Серед ознак існування доказів передбачена їх достовірність (не перекручені, отримані належним способом) та достатність (реальність існування факту правопорушення).

Корупційні правопорушення часто включають таємні схеми та угоди, які важко встановити ускладнює встановлення фактичних обставин кримінального провадження. Під час розслідування корупційних правопорушень найчастіше використовуються непрямі докази, такі як фінансові, бухгалтерські документи, електронна документування між учасниками, для засвідчення домовленостей, покази третіх осіб.

**Мета дослідження.** Аналіз процесу доказування корупційних правопорушень, уникнення основних процесуальних помилок під час збору доказів.

**Стан опрацювання проблематики.** Під час проведення дослідження розглядаються наукові праці таких вчених: Вознюк А.А. “Корупційні кримінальні правопорушення: концептуальні проблеми в контексті реформування кримінального законодавства України”; Грібов М.Л., Венедіктов А.А., Венедіктова Ю.Є. “Контроль за вчиненням корупційних злочинів, пов'язаних з підкупом: питання законності”; Касапоглу С.О. “Допустимість доказів у кримінальних провадженнях за корупційні злочини”; Мироненко В. “Типові процесуальні порушення законодавства під час розслідування корупційних злочинів”; Никифоренко Н.А. “Детермінанти кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією”; Рибалка О. “Теоретичні засади доказування у кримінальному процесі”; Свобода Є.Ю., Ціпотан Ю.П. “Стан наукового розроблення питань щодо розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених судьями”; Шевчук В.М. “Виявлення ознак корупційних кримінальних правопорушень як структурний елемент криміналістичної методики

розслідування». При цьому, низка питань у вказаній проблематиці потребує додаткового наукового обґрунтування та уваги.

В Україні було проведено низку наукових пошуків щодо проблем розслідування, оперативного-розшукового забезпечення та кримінального процесуального доказування у кримінальному провадженні про корупційні кримінальні правопорушення, в тому числі зловживанням службовим становищем, неправомірну вигоду, незаконне збагачення тощо [1, с. 636].

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень розслідування корупційних кримінальних правопорушень свідчать про те, що найчастіше приводами для внесення відомостей до ЄРДР таких кримінальних правопорушень можуть бути: 1) заяви та повідомлення потерпілих осіб, скарги громадян, звернення юридичних осіб; 2) повідомлення інформаторів; 3) виявлення ознак корупційних кримінальних правопорушень у результаті проведення оперативного-розшукових заходів, які передують початку кримінального провадження; 4) повідомлення посадових осіб, представників різних організацій під час проведення планових контрольних-ревізійних заходів; 5) інформація з матеріалів правоохоронних органів (СБУ, прокуратури, НАБУ, НАЗК); 6) матеріали справ про адміністративні правопорушення; 7) публікації в мас-медіа, мережі Інтернет, матеріали журналістських розслідувань; 8) виявлення ознак кримінального правопорушення під час розслідування інших кримінальних правопорушень [2, с. 428].

На думку науковця, в процесі формування й перевірки доказів метою є створення властивих засобів (доказів), то в процесі доказування обставин злочину ці засоби мають застосовуватися шляхом аргументації, обґрунтування ними певних тез (висновків, процесуальних рішень). Відбувається це під час доказування, у відмінних процесуальних формах (у постановках, обвинувальних актах, ухвалах, вироків суду) і лише за допомогою раціонального (опосередкованого) пізнання, через аналіз достатності сукупності доказів для прийняття процесуальних рішень та обґрунтування певних тез.

Під час збирання доказів і встановлення результатів слідчих дій слідчий (особа, яка провадить дізнання) здійснює пізнання для всієї системи суб'єктів, у якій є й сторона обвинувачення, і сторона захисту, і суд. Щодо переконання їх у правильності своїх висновків слідчим і проводяться вищевказані дії, що мають спрямування на переформатування «істини в собі» на «істину для всіх» [3, с. 283].

На практиці виникає ряд проблем щодо визначення допустимості доказів корупційних злочинів, з-поміж яких варто зазначити такі як: 1) недостатня аргументація доказової бази, щоб можна було долучити до матеріалів справи і в подальшому формувати для суду доказові версії; 2) недостовірність доказів або суперечність викладених фактів між собою, що не може бути визнано судом як допустимі докази; ускладнена/неналежна процедура збирання доказів, якщо мало місце порушення закону чи прав учасників кримінального провадження; 3) з другого пункту слідує і третя проблема, що полягає у низько кваліфікаційному чи неналежному експертному оцінюванні, що призводить на практиці до визначення доказів недопустимими; 4) якщо брати категорії корупційних злочинів топ-посадовців, держслужбовців чи представників бізнесу, тоді можна добавляти і такий фактор як наявність політичного тиску, що може впливати на прийняття рішень у визначенні доказів допустимими чи недопустимими [4, с. 622-623].

Загалом усі кримінальні провадження досліджуваної категорії кримінальних правопорушень можна розмежувати, виокремивши серед них «чисті» (вину обвинуваченого встановлено на підставі належних і допустимих доказів та доведено поза розумним сумнівом) і «брудні» (для доказування стороною обвинувачення використано недопустимі докази, застосовано провокацію, грубо порушено право підозрюваного, обвинуваченого на захист тощо) [5, с. 8].

Незважаючи на спроби правоохоронних, судових та громадянських інституцій боротися з цими деліктами, вони залишаються досить поширеними, що обумовлює зацікавленість на глибокий аналіз їх детермінант, оскільки ефективна боротьба з цією категорією протиправних діянь вимагає системного підходу, що полягає у застосуванні комплексу заходів, спрямованих на усунення причин та умов корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень [6, с. 318]. Науковець виділив соціально-економічні, суспільно-політичні, організаційно-управлінські, правові, культурно-психологічні та технічні фактори, що детермінують досліджувані делікти.

Соціально-економічні пов'язані з недостатнім рівнем оплати праці, що може спонукати його до пошуку альтернативних варіантів збагачення серед яких – вчинення корупційних діянь; суспільно-політичні - міжнародний збройний конфлікт та політична воля на протидію корупції; ор-

ганізаційно-управлінські - державні інституції, які забезпечують процес декларування, іноді не вживають необхідних і достатніх заходів щодо надання роз'яснень антикорупційного законодавства, повідомлення суб'єкта декларування про необхідність подачі декларації та строк такої подачі; правові - складність в тлумаченні антикорупційних норм; культурно-психологічні детермінанти включають передусім низький рівень моральних та етичних стандартів в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, толерування корупції в суспільстві.

Автор виділив основні процесуальні порушення законодавства в корупційних правопорушеннях: 1) порушення презумпції невинуватості. Одним із найбільш поширених і системних порушень є ігнорування презумпції невинуватості – основоположного принципу кримінального судочинства будь-якої правової держави, закріпленого, зокрема, у статті 62 Конституції України та статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; 2) порушення порядку проведення обшуків. Обшуки є важливою слідчою дією в розслідуванні корупційних злочинів, проте вони повинні проводитися відповідно до процесуальних норм; 3) розповсюдження інформації, отриманої під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Якщо негласні слідчі (розшукові) дії є засекреченими на конкретному етапі кримінального провадження, то відповідно їхні матеріали не можуть бути надані будь-кому для ознайомлення та використання до моменту такого розсекречення; 4) надмірна публічність; 5) розкриття інформації про осіб, які здійснюють конфіденційне співробітництво.

Відсутність у КК України визначення поняття «корупційне кримінальне правопорушення» не дає змоги окреслити кримінально правовий зміст цієї групи деліктів і встановити, які кримінальні проступки та злочини до них належать. Під час формулювання цієї дефініції слід урахувати, що вона повинна узгоджуватися з визначенням кримінального правопорушення, корупційного правопорушення та корупції [8, с. 29].

Інтегративний аналіз застосування норм кримінального та кримінально-процесуального права, приводить до висновків про необхідність системних змін законодавства, зокрема: а) Посилення відповідальності за корупцію з кваліфікуючими ознаками, включаючи встановлення довічного позбавлення волі. б) Запровадження інтегрованого інституту відповідальності за політичну корупцію. в) Запровадження в кримінальному та кримінально-процесуальному праві гармонізованого інституту пом'якшення відповідальності за вчиненні корупційні та інші злочини за умов дієвого каяття підозрюваних (обвинувачених), при скасуванні існуючої угоди про визнання вини, яка не коригується з нормами кримінального права та суперечить конституційним та іншим нормам більшої юридичної сили. г) Зміцнення процесуальної самостійності слідчого та гарантій його незалежності від виконавчої влади і політичних інституцій [9, с. 62].

Слід звернути увагу на те, що антикорупційне законодавство потребує реформування та вдосконалення, а процес доказування корупційних правопорушень - необхідно обов'язково покращувати, враховуючи умови воєнного стану, розвиток інформаційних технологій, напрацювання нових схем вчинення корупційних дій. Особливої уваги потребує вірне закріплення доказів з метою їх подальшого використання.

**Висновки.** Доказами є фактичні дані, які отримані під час розслідування кримінального провадження, на підставі яких встановлюється сам факт правопорушення. Важливо, щоб докази були достовірні, достатні, належні та допустимі. Саме в такому випадку вони можуть використовуватись в суді та скласти основу рішення.

Важливо дотримуватись правил порушення кримінального провадження (вказати вірну підставу такої дії та необхідність). Найчастіше до Єдиного реєстру досудових розслідувань вносять інформацію щодо корупційних кримінальних правопорушень за такими підставами: заяви та повідомлення, скарги та звернення; повідомлення інформаторів; виявлення під час проведення оперативно-розшукових заходів; повідомлення посадових осіб під час проведення планових контрольно-ревізійних заходів; матеріали правоохоронних органів; матеріали справ про адміністративні правопорушення; публікації ЗМІ; в процесі розслідування інших кримінальних правопорушень.

Під час розслідування корупційних злочинів виникає ряд проблем, які пов'язані з подальшою допустимістю доказів: недостатня аргументація доказової бази; недостовірність доказів або суперечність викладених фактів між собою, порушення закону чи прав учасників; політичний тиск. Під час розслідування корупційних злочинів можуть виникати певні процесуальні порушення: порушення проведення обшуку; порушення презумпції невинуватості; розкриття інформації щодо співробітництва та інше.

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:**

1. Свобода Є.Ю., Ціпотан Ю.П. Стан наукового розроблення питань щодо розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених суддями. *Електронне наукове видання "Аналітично-порівняльне правознавство"*. С. 634–638.
2. Шевчук В.М. Виявлення ознак корупційних кримінальних правопорушень як структурний елемент криміналістичної методики розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 7/2022. С. 425–430.
3. Рибалка О. Теоретичні засади доказування у кримінальному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. № 8/2020. С. 281–284.
4. Касапоглу С.О. Допустимість доказів у кримінальних провадженнях за корупційні злочини. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5/2024. С. 622–625.
5. Грібов М.Л., Венедіктов А.А., Венедіктова Ю.Є. Контроль за вчиненням корупційних злочинів, пов'язаних з підкупом: питання законності. *Криміналістичний вісник*. № 2 (36). 2021. С. 7–24.
6. Никифорова Н.А. Детермінанти кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2024. Серія ПРАВО. Випуск 81: частина 2. С. 317–323.
7. Мироненко В. Типові процесуальні порушення законодавства під час розслідування корупційних злочинів. URL: [https://jurliga.ligazakon.net/analytics/226616\\_tipov-protseualn-porushennya-zakonodavstva-pd-chas-rozsliduvannya-koruptsynikh-zlochinv](https://jurliga.ligazakon.net/analytics/226616_tipov-protseualn-porushennya-zakonodavstva-pd-chas-rozsliduvannya-koruptsynikh-zlochinv).
8. Вознюк А.А. Корупційні кримінальні правопорушення: концептуальні проблеми в контексті реформування кримінального законодавства України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2 (20). С. 21–32.
9. Тертишник В.М., Батраченко Т.С. Правові проблеми протидії корупції. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 1. 2024. С. 57–63.